

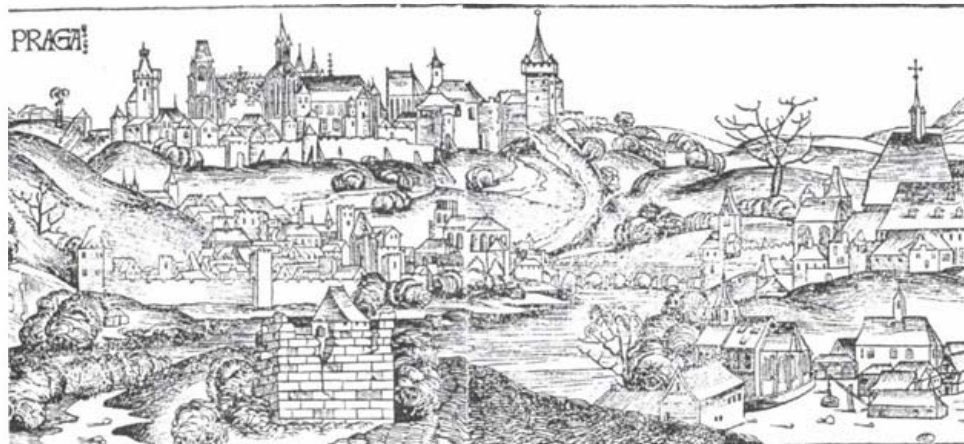
Hunyadi-kori emlékek Cseh-Morvaországban, Franciaországban és Angliában

Mátyás trónra lépésének 565. évfordulóján érdemes áttekinteni milyen emlékek maradhattak Európában a Hunyadi-dinasztia és a magyar reneszánsz korából – a középkori magyar királyság legfényesebb évszázadaiból – tőlünk nyugatra. Az ismeretebb ausztriai és itáliai emlékeken kívül is találkozhatunk a virágzó magyar reneszánsz, a hazai humanista szellemiség és művészet alkotásaival, szerte Európában. Ezek mutatják, hogy a Magyar Királyság a XIV-XVI. században nem csak gazdasági és katonai nagyhatalomként, hanem szellemi, kulturális tekintetben a kontinens élvonalába tartozott. Cseh és Morvaország területén Mátyás korának művészeti alkotásai mellett a király személyes jelentőségének emlékeivel, míg Franciaországban és Angliában a Hunyadiakat méltató irodalmi vonatkozások mellett a korszak remekműveivel is találkozhatunk, akár múzeumi termekben, akár a könyvtárak mélyén. Ezekből emelnék ki most néhányat.

Cseh- és Morvaország

Hunyadi Mátyás első személyes „kapcsolata” Csehországgal jól ismert. 1457 őszén V. László király magával vitte a 14 éves Mátyást Bécsből Prágába. A fiatal és befolyásolható király (Albert utószülött fia) akkor még nem sejtette, hogy életének utolsó állomását jelenti a cseh királyság székhelye. Bár 1453-tól, cseh királlyá koronázásától kezdve, többnyire Prágában tartózkodott, de 1457 tavaszától súlyos oka volt távollétének. Az országos felháborodás elől kellett menekülnie. Közismert történet: temesvári esküjét megszegve – mely szerint Cillei megöléséért nem áll bosszút – Budán mégis lefejeztette Hunyadi Lászlót. A nagybátyának, Cillei Ulriknak hatása alatt nevelkedett László (udvarának mulatózó, ledér életmódjáról Székely Bertalan remekműve is tanúskodik) éppen itt, Prágában, bubópestis (vagy mérgezés) áldozataként halt meg hirtelen, 17 éves korában. Halálhíre megrázó körülmények között érkezett Prágából a franciaországi Tours-ba. De hogyan kerül eléink a francia föld e nekünk is oly nevezetes városa, Szent Márton püspök egykori székhelye? E történet részletesebben inkább a francia vonatkozásokhoz kapcsolódik: V. László és VII. Károly francia király leánya eljegyzésének meghiúsulása.

De térjünk vissza a „százturnyú”városba. A cseh főváros fölé magasodó vár-negyedre tekintve néha óhatatlanul felerősödik bennünk a kíváncsiszkodás. A „Mátyás-év” idején még jobban felvetődik a kérdés: vajon hol raboskodhatott az ifjú Hunyadi Mátyás 1457 őszén és telén? Amint más kérdések is fel-

merülhetnek bennünk. Például: merre lakott és halt meg Mátyás bátyjának Hunyadi Lászlónak kivégeztetője V. László? Vagy melyik épületben élt Jagelló Ulászló, aki magyar királyként is uralkodott? Mindezekre csak részben kaphatunk választ a sokszor átalakított, de elemeiben mégiscsak igen jól megmaradt – Budánál kevesebb vihart megért – cseh királyi várban.

Ha Mátyás rabságának helyszínét kívánjuk felkeresni a Hradcsinban, Prága óvárosi oldaláról, a Staré Město-tól indulunk úti célunkhoz a vár irányába. A más magyar emlékeket is bőséggel őrző Hradcsinba a Habsburg uralkodóról elnevezett „Mátyás-kapunál” lépünk be, s a Szent Vitus Székesegyház, a Kolozsvári-testvérek Szent György szobrának másolata mellett elhaladva juthatunk tovább, a Jagelló-kori romokhoz. Éppen ezen az erősen átalakított tájékon lehetett az a királyi palota, ahol V. László is lakhatott, s itt állhatott az a lakótorony, a „Jakosztály” amelyben Mátyás raboskodott. A király halálát követően az ő „örizetét” átvevő, a cseh trónra törő Podjebrád György eljegyeztette Katalin nevű leányával, egy diplomáciai szempontból oly sajátos szerződés keretében. Ő ugyanis már királyjelöltként bánt Mátyással. Prágában 1457 decemberében Vitéz János titkos kancellár már megállapodik Podjebráddal – akkor már cseh kormányzóval – az eljegyezésen kívül, Mátyás kiadatásáról is. A következő év januárjának eseményeit – a trónra emelést – már jól ismerjük, a házasságkötésre csak 4 évvel később 1461. év májusának elején került sor Budán.

Prágában az Egyetemi Könyvtár őriz egy corvinát, eredeti aranyozott és címeres kötésben (*Thomas Aquinas: Commentaria in librum De coelo et mundo Aristotelis*). Az 1485–1490 között Firenzében készült mű Arisztotelész csillagászati munkásságáról szóló magyarázatokat tartalmaz. Egy bejegyzés alapján következtethető, hogy Zay Miklós atyja konstantinápolyi követsége idején hozhatta el magával, s ekkor kerülhetett a kódex Prágába. A prágai Nemzeti Galériában látható a neves cseh festő Mikolás Ales (1852–1913) sötét tónusú képe, Mátyás Podjebrád Györggyel való találkozását idézi. A mű 1877-ben készült.

Prágából tekintsünk ki a morvaországi városokban található Mátyás-emlékekre. A délnyugat-morvaországi Trebic-ben (Trebítsch) a Szent Márton tiszteletére szentelt templom falán egy tábla emlékeztet arra az eseményre, mely szerint „Matyáse Korvina” serege elfoglalta a várost. Trebic-től és Brno-tól kissé délre – a morva föld határánál – Znojmo városában pedig egy korszak uralkodója halálozott el, akinek nem kevés köze volt a Hunyadiakhoz: Zsigmond magyar király, német-római császár. 1478 június 28-án vonul be Brünn-be is (Brno), majd július 4-én foglalja el Olmütz (Olomouc) városát. A városháza egyik erkélyén magyar címer díszelg. A városban egy patinás épület volt a helyszíne a még 1478 évben megkötött békeszerződés ünnepélyes ratifikálásának, Mátyás magyar és Ulászló cseh király között, 1479 július 21-én. Körbe az épület kapuját faragott címerek ékesítik, láthatjuk a történelmi magyar és cseh címereket, valamint Hunyadi Mátyás hollós címerét (Gondos Béla gyűjtése). Olmützben is őriznek egy corvinát (a Bibl. Corv. szerint) a „Statni Archiv Domske” épületében, Leon Battista Alberti művét: „De re aedificatoria” címmel. A pergamen kódexen Mátyás címerét átfestették a Szapolyai-címerrel.

Franciaország

Mátyás-korából származó tárgyi emlékeket őriz a francia főváros, a Francia Nemzeti Könyvtár Corvináitól a Fegyver-múzeum halotti pajzsáig. Először a Bibliothèque Nationale de France régi épületében (Rue Richelieu 58. sz.), tegyük látogatást. A Mazarin bíboros által létrehozott egykori palota, s Francois Mansart által kialakított Galéria – ma a Nemzeti Könyvtár keretében – lenyűgöző értékeket rejt. A világba szétszóródott, elhurcolt corvinákból jó néhányal dicsekedhet e gyűjtemény. Mátyás király nevezetes budai könyvtárának a törökidő után megmaradt és felújított példányaiból a párizsi Nemzeti Könyvtár ugyanis 9 corvinát, az összes kötetet tekintve 13 példányt őriz. Egy valódi corvinát őriz Besancon városa is, a Bibliothèque Municipale épületében.

A corvinák sorsa igen kalandos volt, uralkodókhöz kerültek ajándékba, többet utazók fedeztek Európában, itt-ott gyűjtemények mélyén, így Franciaországban is. Például Teleki Sámuel 1805-ben Strasbourgban bukkant rá egy „Tacitus” corvinára, de Teleki József is talált egy kötetet utazásai során. A kódexek egy részét a XVIII. században – az abszolutista uralkodókra oly jellemzően – átkötötték és francia uralkodók címereivel látták el. A közelmúltban azonban megkezdtek az eredeti, corvin-címeres kötés vizsgálatát, felújítását.

A Francia Nemzeti Könyvtár után látogassunk a Szajna tulsó, bal partján emelkedő hatalmas épület-együtteshez, az Invalidusok palotájához és dómjához. A III. Sándor hídjáról látható hatalmas épület-komplexum ad otthont a Musée de l'Armée-nek. A világ legnagyobb fegyvermúzeumának tartott kiállí-

tás hatalmas középkori és újkori, európai, valamint keleti fegyvergyűjteményt tár a látogató elé. E múzeum IV. Henrik termében (a Szajna felől tekintve a dóm jobb oldalához futó épületszárnyban) található egy gyönyörűen megmunkált aranyozott pajzs. A XV. századból, Magyarországról származó műalkotás egyik nemzeti ereklyénk, hiszen Mátyás király halotti pajzsáról van szó. A vitrin felirata magyarul: „Corvin Mátyás magyar király gyászpajzsa, XV. század vége”. Mátyás egyébként szívélyes kapcsolatban állt a Valois-házbeli XI. Lajos (uralkodott 1461–1483) francia királlyal, VII. Győztes Károly fiával, amit Budáról keltezett 1465. december 2-i levele is bizonyít. A francia király egy korábbi levelében éppen a török elleni szövetekezésre buzdította Mátyást. Mátyás válaszlevelének teljes terjedelme a Magyar Levelestár, Mátyás király levelei 1460–90. (Szépirodalmi Könyvkiadó, 1986. Bp.) című összeállításban olvasható.

Anglia

Angliában a XVI. századtól bőséggel találunk Hunyadi Jánost magasztaló írásokat a brit történetírók, utazók részéről is. Mátyás megítélése már – érezhetően kora angol politikai szövetségeire tekintettel – nem volt ilyen kedvező és egyértelmű. A Hunyadi-család első angliai méltatásáról, az erről szóló irodalomról a Cambridge-ben élő Gömöri György alaposabb tanulmányt. Cambridge-ben a Trinity College Library-ban (az MTA, Csapodi iratok szerint) egy kódexet őriznek Mátyás címerével, valamint Vitéz János egyik levelét, több magyar vonatkozású kézirat mellett.

Oxfordban a Bodleian Library – jelentős „Libri Hungarici” kölöngygyűjteménye mellett – szintén egy corvinával dicsekedhet. Henry Lillo angol konzulként hozta a kódexet Konstantinápolyból 1608-ban. S talán kevesen tudják, hogy elsőként ebben az egyetemi városban szólt meg a nándorféhevári ükzöt, Hunyadi győzelméért a szigetországban a harangszó.

A műveltebb angolok a török elleni viaskodást, a Hunyadi-család nagy szerepét ismerték. Sir Thomas More azaz Morus Tamás a legismertebb talán azok közül, aki már a mohácsi vész utáni események hatására megjelentetett Párbeszéd a balsorsban című művében így értékeli az időszakot: „..... a Magyar Királyság mindez ideig a kereszténység nagyon biztonságos kulcsa volt. S nem kétséges, ha a török egyszer azt birtokolja, Magyarország elveszett, hiszen innen jó út nyílik a töröknek szinte az egész maradék keresztény világba”. Nem véletlen hogy Morus értékeli elsőként Magyarországot a „kereszténység védőpajzsa”-ként. Általában a történetíró angolok megállapítják az e kort idéző munkáikban a magyarok kemény és hőies harcát a törökkel, s ha más népek segítenének, sikerülne is kiűzni őket végleg az országból. Azonban az is megállapítható, hogy néhány önkéntes, csekélyszámú angol katonai egység megjelenésén túl a rendszeres ima-elrendeléseken keresztül vált ismertté Magyarország helyzete Angliában. Már jóval Mátyás után, 1566-ban, készült például a canterbury-i érsekség imaszövege, melyet hetente háromszor mondattak el a templomokban „azoknak a keresztényeknek a megmaradásáért akiket országát a török most megtámadta Magyarországon vagy másutt”.

A török európai előnyomulásával először John Foxe foglalkozott mélyebben. 1563-ban Londonban megjelent nagyméretű „Actes and Monument” című munkájában. Ennek olvasását I. Erzsébet szinte kötelezővé tette, minden templomban való elhelyezését rendelte el! Gömöri szerint e korszakban e könyv népszerűsége vetekedett az anyanyelvre fordított Biblia népszerűségével! A mű III. és IV. fejezetében részletesen ismerteti a magyar kormányzó és hadvezér pályafutását. Nándorféhevár ostromát. „Magyarország kormányzója Hunyadi János volt, akinek a törökön vett győzelmei híresek” Majd Nándorféhevár védelmére térve leírja a törökök nagy veszteségeit – 40 ezer ember és számos ágyú elvesztését –, s mint megállapítja: mindez a Hunyadi vezette sereggel szembeni többszörös oszmán fölény ellenére történt! Érdekes, hogy a Dugovics-epizód leírásánál – más források legendás elemeinek átvételével – azt állítja: mielőtt az önfeláldozó vitéz elszánta volna magát a halálos ugrásra, gyors feloldozást kért „öngyilkosságáért”, éppen a közelben tartozkodó Kapisztrán Jánostól. A török zászló kitűzését megakadályozó vitéznek, Kapisztrán a feloldozást nyilvánvalóan megadta. „Igy mentette meg Belgrád városát Isten gondviselése, Hunyadi János és eme derék cseh tette” (Foxe Dugovicsot ugyanis cseh vitéznek vélte).

George Whetstone 1586-ban megjelent – Erzsébet királynénak ajánlott – művében az „Angol tükörben” ír Mahomet (Mehmed) szultán csúfos elűzetéséről Belgrádnál „ama vitéz magyar hadvezér János vajda által”.

De a XVIII századi angol „történetírás Newtonja”-ként ismert Edward Gibbon is „A Római Birodalom hanyatlás és bukása” című hatalmas munkájának több fejezetében kiemeli a magyarság oszmánellenes küzdelmeit. A nyugati királyságok, a német fejedelemségek torzsalkodásai, hiú pompakedvelése ismertetése után, leírja a magára hagyott Magyar Királyság helyzetét: „.....Magyarország és Lengyelor-

szág királysága, amelyek a latin egyház belső határait védték, volt közelebből érdekelve a török előrenyomulásának föltartásában”. Elmondja, hogy e királyságokon belüli szüntelen pártoskodások ellenére „mégis a római pápa elképzeléseit elősegítették a kor körülményei... egy hős révén akinek a neve Hunyadi János, neve már népszerű volt a keresztények között és félelmetes a töröknek...” (Gál István: Magyarország, Anglia és Amerika, II. kiad.2005. 348 old.)

Még sok angol író Hunyadi-méltatását sorolhatnánk, de vajon milyen tárgyi, művészeti emlékekkel találkozhat a turista az angol fővárosban?

A londoni Viktória és Albert Múzeum egy kis ezüst érmén felismerhetően Hunyadi ábrázolást őriz, sárkányt taposó Szent György-figura alakjában, abban a múzeumban amelynek az európai szobrászati kiállítótermében egy neves magyarországi alkotás másolatát láthatjuk a XIV századi magyarországi művészet magas színvonalának tanúságaként; a Kolozsvári Márton és György testvérek Sárkányölő Szent György szobrát. A bronz másolat jelzése szerint az eredeti XIV. század végi alkotás „Bohemian” területén a prágai várban látható. Alkotójuk jelzése a következő: „...cast by Martin and Georg of Kolozsvár (Cluj-Napoca)...” E múzeumban őrzik egy későbbi, kisméretű reneszánsz szobor-kompozíció, kinyújtott kezű nő-alakját is. A tárolóban elhelyezett leírás szerint a fába faragott szobrocska feltehetően Jacopo Sansovino (1466–1570) firenzei mester alkotása.

A British Múzeum (69. számú) pénzkiállító termében a középkori pénzek tárolóiban a „Medieval Europe” felirat alatt Szent István ezüst dénárja után I. Lajos aranyforintja mellett Mátyás pénzt is feltehetően (59. számú) tárgyként, a következő felirattal: „...gold ducat of Matthias Corvinus, king of Hungary (1458–90)”.

Csak néhány e távoli tárgyakból, hiszen a korszak tárgyi emlékeinek európai felkutatása, és rendszerezése még jócskán várja a további kutatásokat.

Dr. Messik Miklós

Mátyás király a népmesékben és a mondákban

A Mátyás-hagyomány múltja több mint ötszáz éves. Ezen idő alatt különböző műfajokban, különböző módon jelent meg. Az udvari költészet XV. századbéli alkotásai egyszerre őrzik az elit kultúra elemeit és a népszerű vándortémákon alapuló folklórvonásokat. Az udvari történetíró, Antonio Bonfini legalább annyi dicsőítést összegez, mint a XX. századi folklór. Hasonlóképpen tele van folklór motívumokkal Galeotto Marzio anekdota gyűjteménye is. A XVI. században a Jagelló kori humanista alkotások a kor társadalmi igénye szerint átfomálták a már meglévő műveket, de készültek új, Mátyást dicsőítő énekek, róla szóló históriák és egyéb prózai alkotások, főleg trufák. Ezt bizonyítja az első magyar nyelvű krónikánk, amelyben Benczédi Székely István feljegyeztetett egy tréfás beszélgetést. A reformáció korában megszilárdult a pozitív Mátyás kép, amely mindmáig uralja a népköltészetet. A Mátyás-hagyomány nem köthető egyetlen műfajhoz, bár a legismertebbek a mesék. Alakja megjelenik iskolai színjátékokban, csúfoló énekekben, mondákban, eredetmagyarázókbán, anekdotákban. Az eddigi kutatómunka a legtöbbet ez utóbbi műfajjal foglalkozott, de tudjuk, hogy a feltárt anyag figyelmen kívül hagyott számos területet, ahol még el sem kezdődött a felmérés.¹ A magyar népköltészet különleges darabját Kallós Zoltán jegyzete fel Moldvában az ifjú Mátyás királyról. A ballada a legrégebbi stílus örökítette ránk, a kérdés-felelés párbeszédével:²

*Ifjú Mátyás király fenszóval kiáltja
Ha ezt fel nem fejtéd, neked fejed veszem
Ő es elfordula sirogatni foga
Mét sirc mét keseregsz, lelkem, édes lányom?*

... ..

*Nagy hosszú almafa: nagy hosszú esztendő,
Tizenkét szép ága: tizenkét szép hónap,
Háromszáz levele: háromszáz miesnap,
Hatvanhat virága: hatvanhat vasárnap.*

¹ Kriza Ildikó: A Mátyás-hagyomány évszázadai. Bp. 2007.

² Kallós Zoltán: Balladák könyve. Bukarest 1970.